

Jean Baudrillard

SIMULACIJA I ZBILJA.

Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 2001., 265 str., ur. Rade Kalanj

Valerio Baćak

Suvremena intelektualna strujanja sve se više udaljavaju od klasičnih metanaracija. Totalna relativnost zamjenjuje apsolutnu istinu. Postmoderni *zeitgeist* donosi stare izazove u novom ruhu. Počinjemo njegovati postmodernističku viziju društvene stvarnosti koja utjelovljuje našu anksioznost i nespremnost za suočavanje s razvojem društva nastalog na Razumu i Istini. Kao jedan od najatraktivnijih i najprovokativnijih pripadnika tog postmodernističkog intelektualnog kruga današnjice u prvi plan izbija **Jean Baudrillard**.

Rođen 1929., po obrazovanju germanist, šezdesetih godina okreće se sociologiji i postaje društveni teoretičar iznimnog intelektualnog renomea i osebujne interpretacije socijalnog trenutka. Hrvatskoj javnosti predstavljen je kroz zbornik "Simulacija i zbilja", objavljen u nakladi Jesenski i Turk. Reprezentativan izbor iz najznačajnijih Baudrillardovih djela napravio je Rade Kalanj poprativši tekstove izvrsnim predgovorom koji nas na jezgrovit i sistematičan način uvodi u Baudrillardov opus.

U svojevrsnoj francuskoj postmodernističkoj sociološkoj i filozofskoj tradiciji, na tragu imena kao što su Foucault, Derrida i Lyotard, Baudrillardov teorijski vidokrug prije svega se odnosi na područja sociologije kulture i sociologije medija, odnosno teorije komunikacije. Polemizirajući s Marxovim, Saussureovim i Freudovim idejama te rekonstruirajući njihove koncepte u odnosu na suvremeno društvo medijskog spektakla, njegovi su uvidi kompleksni, pronicljivi i prije svega - originalni.

Knjiga započinje izabranim tekstovima iz **Kritike političke ekonomije znaka** (1972) u kojoj Baudrillard otkriva svoj interes za

lingvistiku, pri tome kritički dekonstruirajući Saussureovu strukturalnu lingvistiku i Marxovu kritiku političke ekonomije koju rekonceptualizira u novom informacijsko-komunikacijskom i tehoznanstvenom društvenom kontekstu. *Odbacujući Marxov ekonomski redukcionizam, proširuje kritiku političke ekonomije na polje jezika, znakova i komunikacije, odnosno medija.* Kao što sam Baudrillard prvom rečenicom u tekstu želi istaknuti "... kritika političke ekonomije znaka pokušava provesti raščlambu oblika/znaka kao što je kritika političke ekonomije željela provesti raščlambu oblika/robe." Nakon kritičke dekonstrukcije Saussureove lingvistike i njegovog poimanja odnosa Oznj i Ozn (označitelja i označenog), marksističkom teoretičaru medija Enzensbergeru predbacuje da "... revolucionarna doktrina nije nikad pridavala važnost razmjeni znakova izuzev kao funkcionalnoj uporabi: informacija, difuzija i propaganda". Ta kritika na tragu je teorijskog polazišta M. McLuhana ("Medium is message") koji formu medija pretpostavlja sadržaju ističući da je "... moć u rukama onoga tko može dati i kojemu se ne može uzvratiti." Masovnim medijima svojstveno je da proizvode ne - komunikaciju i neodgovornost, pri čemu naša jedina zadaća ostaje iznova uspostaviti mogućnost odgovora, što pretpostavlja rušenje današnjeg svekolikog ustroja medija.

Sljedeća je knjiga u izboru **Simbolička razmjena i smrt** (1976), jedno od najznačajnijih Baudrillardovih djela u kojem obrađuje ideje po kojima je i najpoznatiji - *simulacija, simulakri i hiperrealnost*. Ta knjiga predstavlja i svojevrsno napuštanje političke ekonomije znaka koja postaje neprimjenjiva u novoj društvenoj situaciji.

Danas se cijeli sustav ljulja u neodređenosti. Svekolika strategija sustava sastoji se u hiperrealnosti plutajućih vrijednosti. Gotovo je s referencijalnostima proizvodnje, značenja, supstancije, danas prevladava drugi stupanj vrijednosti, onaj totalne relativnosti, opće promjene, kombinatorike i simulacije. Simulacije u smislu da se svi znakovi međusobno razmjenjuju, a

da se uopće ne razmjenjuju sa stvarnime. Gotovo je s dijalektikom označitelj/označeno koja je omogućila gomilanje znanja i smisla, s linearnom sintagmom kumulativnog diskursa. Nakon ovog posvemašnjeg odbacivanja uvriježenih znanstvenih pretpostavki, od odbacivanja linearnog poimanja povijesti, akumulacije znanja do objektivne stvarnosti, Baudrillard objašnjava tri poretka simulakra s kojima smo se suočili kroz povijest. Za nas je najznačajniji (postmoderni) simulakr trećeg reda koji je uzeo prevlast nad realitetom i koji se odvija sukladno ne više prirodnom ili tržišnom zakonu, već strukturalnom zakonu vrijednosti. No, čini se da ipak ulazimo u četvrti poredak simulakra, fraktalni stupanj vrijednosti gdje uopće nema referencijalnosti. Danas je na djelu urušavanje stvarnosti u hiperrealizam (suvišak stvarnosti), opća masmedijizacija društvenog prostora, nestanak referencijalne stvarnosti, istine, znanja i smisla. Svugdje živimo u “estetskoj halucinaciji stvarnosti”. Bog, Čovjek, Napredak, Revolucija pa i sama Povijest umiru u ime koda i beskonačne reprodukcije preko modela simulirane stvarnosti. Apostoli istine Platon, Hegel i Marx, ta ideološka zdanja, kako ih naziva, predstavljaju konstrukcije *a posteriori*, namijenjene opravdanju unaprijed smišljene etičko-političke teorije. Naš su usud hiperrealnost i carstvo znakova koji nas ostavljaju da se neadekvatno s njima nosimo s neprimjenjivim sredstvima zastarjelih socijalno-filozofskih teorija.

“Zavođenje je ono što diskursu oduzima značenje i okreće ga od istine”. Ovom rečenicom započinje odabrani tekst iz treće knjige u izboru - **O zavođenju** (1979). Kao jednu od onih teorija koje dubinskim, latentnim strukturama daju primat nad površinskim, odnosno manifestnim pojavnostima, Baudrillard psihoanalizu proglašava obmanom koja žrtvuje svoju spoznajnu mogućnost esencijalnosti i fundamentalizmu istine. Odbacivši formu/zavođenje u ime znanosti psihoanaliza umire pod udarom baš tog zavođenja, pod strategijama zavođenja koje su danas temeljna strategija

postmodernog simulakra kojom prikriva činjenicu da je u sebi ukinuo vlastitu referencijalnost - “...zavesti znači odvratiti drugoga od njegove istine. Ta istina nadalje tvori tajnu koja nam izmiče.” U Lacanu vidi “ubojicu” psihoanalize, on zavođenjem “...ispravlja, popravlja i okajava izvornu obmanu samog Freuda...”

Na tragu strategija zavođenja, tekstovi iz knjiga **Fatalne strategije** (1983) i **Onkraj istinitog i lažnog ili zloduh slike** (1987) otkrivaju nadmoć objekta nad subjektom, nadmoć slike nad stvarnošću, nestanak referencijalnosti, imploziju značenja i smisla, paradoks pretjeranosti, odnosno suviška stvarnosti koja se ne ništi u korist imaginarnoga, već se poništava u korist najstvarnijeg od stvarnoga: hiperrealnoga. Kao simulakr slika prethodi stvarnosti u mjeri u kojoj obrće logički, uzročni slijed stvarnog i njegove reprodukcije, ona počinje kontaminirati stvarno i modelizirati ga. *Logika koju nam je objekt, odnosno slika nametnula, logika s one strane istinitog i lažnog je logika istrebljenja vlastitog referenta..* Problematiziranje nevjerovatne akceleracije informacije, nadilaženja povijesti, nuklearne psihoze, nestanka proizvodnje u ime cirkulacije znakova i načela Zla koje je sadržano u kobnim strategijama simulakra i paradoksu naše civilizacije, Baudrillard već čvrsto zauzevši teorijsku poziciju postmodernističkog (ili postmodernog?) teoretičara, nastavlja kritički analizirati i propitivati suvremeno globalno informacijsko društvo medijskog spektakla. To društvo biva suočeno s **krajem povijesti**, dostizanjem vrhunca u neoliberalnoj demokraciji. Baudrillard, prije svega originalno i odvažno, staje nasuprot Fukuyame, prokazujući njegove teoretske pretpostavke neupotrebljivima. On zagovara besmrtnost retroaktivne i nedovršive povijesti. *Nalazimo se u milenijskoj histeriji gdje preradujemo 20. stoljeće kako bismo se s njime vedro oprostili.* Osuđeni smo na beskonačno ponavljanje, odnosno recikliranje svega što se dogodilo. Dok se sve ponavlja - ideologije, ratovi, revolucije - mi plutamo u posvemašnjoj

relativnosti, te opstojimo "...ne prebivajući više ni u lijepom ni u ružnom, nego u nemogućnosti da o njima sudimo, osuđeni na ravnodušnost." Oslobođanje na svim poljima života kojem nas je dovela modernost, pretvorilo je estetsko u transestetsko, seksualno u transseksualno - pitamo se jesmo li muškarac ili žena; u nestanku estetskih kriterija sve postaje umjetnost u kojoj nitko više ne može naći smisao i značenje. To je stanje nakon orgije (potpunog oslobođanja). Te ideje Baudrillard iznosi u knjigama **Prozirnost zla** (1990) i **Iluzija kraja** (1992) koje obrađuje i promišlja i u kasnijim djelima. Između ostalog, pokušava raščarati civilizacijsku opčinjenost načelom Dobra, koje postaje univerzalna zakonitost prema kojoj upravljamo svoje ponašanje. No, u strahu od načela Zla, koje nema moralnih implikacija, nestajemo u neodređenosti i ravnodušnosti koje ono prožima. U toj borbi sa Zlom subjekt lišen svake drugotnosti urušava se u sebe samoga i poništava se u autizmu.

U posljednjoj knjizi u izboru, **Nemoguća razmjena** (1999), Baudrillard se vraća temi razmjene kao osnovnog međuljudskog odnošenja. Danas je nastupilo doba nemoguće razmjene: "Kad više nema sustava unutarnje referentnosti, ni "prirodne" ekvivalentnosti, ni svrhovitosti s kojom bi se mogla ostvariti razmjena (primjerice, između informacije i stvarnog događaja) tada nastupa eksponencijalni stadij i spekulativni nered." *Sve što se želi razmijeniti za nešto sudara se naposljetku o zid Nemoguća Razmjene.*

Ovaj izvrstan izbor Baudrillardovih najznačajnijih djela uveo nas je u neosporno bogati svijet postmoderne misli kroz prizmu odbacivanja slavni metanaracija kojima smo "podarili" svoje postojanje. Oslonivši se u svojim analizama na Nietzschea, kritizirajući zablude apostola istine i velikih teorija na tragu prosvjetiteljske vjere u napredak, Baudrillard otkriva svoju poziciju angažiranog teoretičara zapadne civilizacije koji napušta Istinu, Napredak i Značenje u korist Simulacije koja je progutala i posljednju nadu. Njegov fragmentarni i, često teško prohodan, stil ne

ostaje na proizvoljnoj šarolikosti ideja, već sadrži promišljene teorijske pretpostavke koje su konzistentno operacionalizirane jasnim i nedvosmislenim pojmovima. Njegova pozicija nije ona ravnodušnog promatrača, već ona zabrinutog intelektualca bez ambicije da spozna apsolutnu Istinu. Možda je najbolju ocjenu Baudrillarda izrekao Chris Royek (Horrocks, 2001.) kada ga opisuje poput "...čovjeka koji se svezao za jabol patološkoga društva te sve vidi bez iluzija i prihvaća da nema izlječenja nadohvat ruke".

Terry Eagleton

IDEJA KULTURE

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.,
174 str

Maša Grdešić

⇒ Ovih se dana na hrvatskome tržištu imamo prilike susresti s dvjema knjigama koje započinju istom rečenicom. Jedna, koja je upravo izašla iz tiska, uvod je u područje kulturalnih studija Deana Dude, a druga je *Ideja kulture* Terryja Eagletona. Spomenuta rečenica govori o tome da je kultura jedna od dviju ili tri najsloženijih riječi u engleskome jeziku i zapravo pripada Raymond Williamsu, iako Eagleton ne navodi njezino porijeklo. Osim nedostatka popisa literature i bi-ne bi citiranja izvora, u knjizi koja se bavi određivanjem i razvojem ideje kulture strahovito je upadljivo autorovo izbjegavanje upotrebe pojma *cultural studies*. Eagleton se tog naziva kloni kao da je kužan, a kada ga ipak odluči upotrijebiti, hrvatski se prijevod "kulturalna proučavanja" pokazuje kao neadakvatan. Kad je Eagleton 2000. gostovao u Zagrebu, hrvatski su kulturalni studiji bili u povojima, ali danas su već dovoljno ukorijenjeni da bi urednici prijevoda trebali biti obaviješteni o njima.

Eagleton ih je pak značajno više spominjao u svojoj *Književnoj teoriji* po kojoj